

The author has studied the specific features of the heraldry formation in the region using periodical materials, documentary sources and images of emblems. The paper has traced the debates as of the re-approval of historical emblems of Luhansk and its evolution. A number of modern municipal emblems have been analyzed as regards their subject matter, color and symbols. The compliance of the emblem with the heraldry rules has been found out; their disadvantages have been described and proposal of their improvement have been suggested. It has been concluded that the modern heraldic process in the Luhansk region is characterized by simultaneous coexistence of professional and amateur emblem formation. According to the author's calculations, 28 of 37 cities are provided with municipal emblems but most of them must be improved because of their uniformity, colors congestion and low artistic level of accomplishment. The author cites the heraldry developments of specialists, members of Ukrainian Heraldry Society A.Zakoretskoho and O.Zhytnychenko as an example of successful emblems that correspond to classical heraldry and have a deep original symbolism.

Key words: emblem; heraldry; municipal heraldry; Luhansk region.

REFERENCES

1. Zhizn Luganska (1991), 36, p. 3 (rus).
2. Zhizn Luganska (1991), 36, p. 3 (rus).
3. Zhizn Luganska (1992), 9, p. 1 (rus).
4. Zhizn Luganska (1992), 1, p. 2 (rus).
5. Zhizn Luganska (1992), 10, p. 3 (rus).
6. Luganskaya pravda (1992), 10, p. 2 (ukr).
7. Nasha gazeta (1992), 52, p. 3 (ukr).
8. Nasha gazeta (1992), 141, p. 3 (rus).
9. Nasha gazeta (1992), 141, p. 3 (rus).
10. Nasha gazeta (2002), 18, p. 8 (rus).
11. Luganskaya pravda (2002), 41, p. 2 (rus).
12. Realnaya gazeta izhytsa (2007), 4, p. 14 (rus).
13. Realnaya gazeta izhytsa (2008), 37, p. 12 (rus).
14. Vzgljad (2008), 8, p. 4 (rus).
15. Zhizn Luganska (2009), 38, p. 6-7 (rus).
16. Symbols of Krasnodon, Website of municipal board Krasnodon, available at: <http://krasnodon-rada.gov.ua/krasnodon/symbols/>. (rus).
17. Ognj (1997), 37, p. 2 (rus).
18. Slaviansoserbskiye vesti (2001), 31, p. 3 (rus).
19. Visnyk Starobilshchyny (2001), 74, p. 2 (ukr).
20. Visnyk Starobilshchyny (2001), 74, p. 2 (ukr).
21. Nashe vremia (2005), 17, p.1 (rus).
22. Vysotskyi V., Soloviova M. (2004), Simvolika Luhanshchyny, Luhansk, p. 47 (ukr).
23. Realnaya gazeta izhytsa (2007), 4, p. 14 (rus).
24. Trudovaia slava (2002), 39, p. 6 (ukr).
25. Emblem of the city Lugutino, Website of municipal board Lugutino, available at: <http://gorsovet.lutacom.net/ru/gorod-lutugino-menu/simvolika-menu/item/35E.html> (rus).
26. Vysotskyi V., Soloviova M. (2004), Simvolika Luhanshchyny, Luhansk, p. 47 (ukr).
27. Hrechyllo A. (2010), Ukrainian territorial heraldry, monograph, Lviv, 280 p. (ukr).
28. Ishchenko Ya., Current status of municipal heraldry in Ukraine: first results and unsolved problems, available at: <http://histans.com/JournALL/journal/2006/3/10.pdf>. (ukr).
29. Vysotskiy V. I., Solovyeva M. V. (2004), Symbols Lugansk: Handbook, Lugansk (rus).
30. Zhitnichenko O. A. (1997), Heraldry abhors distortion, Gerboved, No. 8 (20), pp. 94-96 (rus).

© Максименко Євгенія

Надійшла до редакції 19.11.2013

УДК 930.2 = 411.21 : 28

МЕЩЕРЯКОВА ДАР'Я,

аспірант Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, м. Київ

БІОГРАФІЧНА НОТАТКА ПРО МУСУЛЬМАНИНА-ВІРОВІДСТУПНИКА В "ВАФАЙАТ АЛЬ-А'ЙАН ВА-АНБАЛ 'АБНА' АЗ-ЗАМАН" ІБН ХАЛЛІКАНА

Діалог релігій стає однією з характерних рис сучасної епохи. Джерелом відомостей за цим питанням може слугувати арабо-мусульманська біографічна література. Яскравим зразком біографічної літератури є "Вафайат аль-а'йан ва-анбал 'абна' аз-заман" ("Некрологи знатних осіб і замітки про їхніх сучасників") Ібн Халлікана. У цьому творі поряд із біографіями мусульман згадуються відомості й про представників християнської релігії. Серед згадок про християн унікальним є повідомлення про Ібн Сака', який перейшов з ісламу в християнство й переїхав до Константинополя.

Ключові слова: мусульманин-віровідступник; біографія; іслам; християнство; Ібн Халлікана; ал-Хамадані; Ібн Сака'.

Постановка проблеми і стан її вивчення. В останні роки орієнталісти для висвітлення тих чи інших особливостей життя досить активно звертаються до аналізу відомостей арабських біографічних творів про представ-

востей життя досить активно звертаються до аналізу відомостей арабських біографічних творів про представ-

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

ників християнської релігії. Дослідники вивчали походження, національність, професії та види діяльності мешканців Халіфату, пересування вчених по країнах і містах, історію духовного й культурного спілкування [5; 6; 14; 19]. Існують і роботи, які стосуються вивчення становища християн, що проживали в мусульманських країнах [12; 17; 18; 20; 21; 22]. Автори цікавились питаннями залежності християн від представників інших релігій, їхнім підданством, особливостями переходу з християнства в іслам [2; 3; 11; 17; 20; 23]. Питання переходу з ісламу в християнство розглядалися лише побічно.

Метою нашого дослідження є аналіз життєпису мусульманина-віровідступника в історико-біографічному творі "Вафайат аль-а'йан ва-анбал 'абна' аз-заман" ("Некрологи знатних осіб і замітки про їхніх сучасників") Ібн Халлікана, а також причин та наслідків зміни віросповідання та мусульmano-християнських відносин у певний період.

Виклад основного матеріалу. У зазначеному творі поряд із мусульманами представлені відомості про послідовників християнства. Нами виявлено більше десятка біографічних нотаток про послідовників християнського віровчення. Серед згадок про християн унікальним є повідомлення про Ібн Сака'. Примітка про нього включена в іншу біографію - Йусуфа ібн Вахір аль-Хамадані [4, X, с. 10]. Для Ібн Халлікана характерним є факт включення в основні біографічні статті інформації про інших, другорядних персонажів. У 855 біографіях згадується 397 персонажів. Повідомлення про них не завжди відповідають загальній моделі біографії, часто фрагментарні, іноді не систематизовані [8, с. 107]. Однак вони також містять цінну інформацію про політичне, культурне та духовне життя в країнах Халіфату в VII-XII століттях.

Аль-Хамадані - достатньо відома особистість серед учених адібів IX-X сторіччя. І. Ю. Крачковський розповідає про нього як про арабського географа, знавця літератури, факіха, автора книги, присвяченої поетам, та "Книги крайн" ("Кітаб аль-булдан"), написаної близько 290/902-903 р. [10, с. 156]. Також коротке повідомлення про нього зустрічаємо в "Фіхрісті" ан-Надіма (X ст.) [1, с. 154]. Ібн Халлікан передав біографію аль-Хамадані та сюжет про факіха на ім'я Ібн Сака' в такий спосіб. Ібн Сака' приїхав до Багдада в 550/1155-1156 р. та відвідав медресе ан-нізайяна, коли там проповідував аль-Хамадані. Учений невідступно слідував за шейхом Абу Ісхакком аш-Ширазі, був відомим знавцем факіха та махаба. Факіх Ібн Сака', за свідченням очевидців, ставив незручні запитання аль-Хамадані і той передрік, що Ібн Сака' перейде з ісламу в християнство. Цю історію автор передає зі слів кадї Абі аль-Хасін Мухаммед ібн Алі ібн аль-Махтаді Баалах, Абі аль-Ганаїм абд аль-Самад ібн Алі ібн Мамун, Абі Джафар Мухаммед ібн Ахмад ібн аль-Муслім, Абу аль-Фадал ас-Сафі ібн Абдаллах ас-Суфі. Незабаром відбулося те, що передрікав аль-Хамадані. У Багдад до халіфа приїхав візантійський посол, і факіх попросив його допомоги перейти в християнство, Ібн Сака' отримав допомогу, прийняв християнство й переїхав до Константинополя. Також автор включив у біографію повідомлення про смерть Ібн Сака' в Константинополі, посилаючись у цьому місці на слова ан-Наджара аль-Багдаді, який передавав слова Абі аль-Каріма абд аль-Іслама ібн Ахмада аль-Мукрі. Факіх помирив там від виснажливої хвороби на лавці. Той, хто побачив його там, обмахнув його віялом, відігнав комах та запитав, чи пам'ятає факіх рядки з Корану, але той пам'ятав тільки один аят Корану: "Може бути,

побажають ті, які невірні, стати мусульманами". Це другий аят 15-ї сури "аль-Хіджр" [4, X, с. 10].

Складно виділити причини переходу правознавця з ісламу в християнство. Відповідь на це знаходимо в іншому творі. Історію про доленосну зустріч Ібн Сака' та аль-Хамадані знаходимо у фетвах видатного вченого Ібн Хаджара аль-Хайтамі, яку передали зі слів Абу Сагїд Абдуллах ібн Абу Асруна, одного з відомих імамів шафіїтського напрямку того часу [13, с. 270-271]. Абу Сагїд супроводжував Ібн Сака' в пошуках знань у Багдаді та був присутній під час його суперечки з аль-Хамадані. Напередодні зустрічі Ібн Сака' розповідав, що збирається випробувати шейха таким запитанням, на яке той не знає відповіді. Яке саме запитання це було, ніхто з відомих нам творців не повідомляє. Далі розповідають, що Ібн Сака' після зустрічі з аль-Хамадані продовжував своє навчання, вивчав шариатські науки та став відомим знавцем свого часу. Він прославився тим, що міг перемогти кожного, хто дискутував із ним по всіх видах релігійних знань. Халіф наблизив його до себе та потім відправив послом до візантійського імператора. Імператор побачив у ньому знавця наук, риторики та високоморальну людину. Ібн Сака' переміг у дискусіях усіх релігійних діячів та вчених із християн, через що ще більше прославився та виріс в очах імператора. Через це йому дозволили побачити доньку імператора, у яку він закохався та запропонував одружитися. Донька погодилась за єдиної умови - факіх мав прийняти християнство. Той погодився, і вони одружилися. Потім він захворів, його викинули на базарну площу, де він жебракував, просив хліба та не знаходив допомоги [17, с. 51-54]. Тут знаходимо й більш розгорнуту версію сюжету про його смерть. Мусульманин (його ім'я тут не повідомляють) запитав у Ібн Сака', як той сюди потрапив. Він відповів, що спокуса призвела до цього й перетворила його на те, що мусульманин бачить. У творі також повідомляють про рядки з Корану. Додатково розповідають про те, що мусульманин намагався повернути голову Ібн Сака' в напрямі кібли (Мекки), але той повертав голову на схід (до Багдада) і до смерті повторював, що був покараний через ті слова аль-Хамадані.

Ця історія привернула увагу Ібн Халлікана, на наш погляд, завдяки своїй повчальності. По-перше, згадка цього епізоду підкреслює мудрість і проникливість Йусуфа ібн Вахір аль-Хамадані. По-друге, вчинок Ібн Сака' - зречення ісламу - унаслідок чого він помер на чужині в самотності, є повчальним прикладом для мусульман. Усі мали знати, що зречення ісламу призводить до нещастя. Також привертає увагу факт переходу з ісламу в християнство й сприяння цьому візантійському посла, що, очевидно, свідчить про те, що в цей період у взаєминах Арабського Халіфату і Візантії дотримувалися принципу недоторканності послів та екстериторіальності. У цей період історії вщухли арабо-візантійські війни, що тривали з VII століття. У Візантії з'явилися нові вороги - сельджуки [9, с. 105-108].

Цікавим є й той факт, що вчинок Ібн Сака' залишився безкарним. Як свідчать середньовічні джерела, можливим був лише перехід із християнства в іслам. Зміна мусульманином релігії каралася смертною карою, подібно до того, як у візантійській імперії каралося віровідступництво християнина [12, с. 39-40]. Наприклад, за свідченням аль-Джузджані, йому в 657/1258-1259 р. розповіли, що Сартак, син хана Батия, відмовився відвідати свого дядька хана Мунке й поклонитися йому, тому що сповідував християнську віру. Сартак говорив, що бачити обличчя мусульманина для нього нещастя. Хан Мунке три дні провів у сльозах та молитві,

дізнавшись про таку новину, а на четвертий день Сартак помер (імовірно, був отруєний людьми свого дядька Берке). Абу аль-Фарадж повідомляє, що Людовик IX навіть відправляє у 1253 р. до Сартака свого посланця Гійома Рубрука, щоб перевірити, яку віру сповідує хан [3, с. 263-265]. Можна припустити, що перехід мусульманського правителя в християнство було настільки незвичним явищем, що відомості про це швидко розповсюджувалися й привертати увагу.

Можливо, Ібн Халлікан включив у біографію мусульманина сюжет про перехід людини в християнство для науки наступним поколінням. Недарма автор указав, що зречення призводить до забуття, на чужині факіх не знайшов щастя. Незвичною є й причина зміни віри, на яку Ібн Халлікан не вказав. Історія знає одиничні та масові переходи в іншу релігію. Причинами їх могли бути культурні та політичні переваги й військові успіхи греків, бо в попередні сторіччя відомі випадки, коли після християнізації араби починають відігравати значну роль при дворі імператорів [11, с. 255-258]. Є приклади, коли воїни переходили до іншої релігії, почуючи себе ображеними чи ошуканими у своєму племені [2, с. 423]. Відомі випадки, коли до зміни віри підштовхувало кохання. За повідомленням Джувейши Куглук, один із найманів, був християнином, але втратив голову через одну кіданську дівчину й перейшов до поклоніння ідолам (вірогідно, у буддизм) [3, с. 297]. Але випадок з Ібн Сака' є досить неординарним.

Узагальнюючи дані, можна зробити **висновки**, що головною причиною переходу Ібн Сака' було бажання одружитися з візантійською принцесою. Аль-Хамадані набагато раніше звернув увагу на те, що Ібн Сака' був занадто самовпевненим, віра його слабкою, через свою гордино факіх був покараний. Незважаючи на те, що факіх мав великі знання з ісламу та християнства, шафїїтських наук, порівняльного релігієзнавства, почуття перемогли розум. Його історію мусульманські вчені передавали сторіччями, переписували, знову й знову нагадуючи, що зміна віросповідання - це великий гріх. І якщо в силу політичної ситуації ви не будете покараними відразу, то вищі сили покарають вас пізніше. Ібн Сака' це зрозумів лише на смертному одрі й уважав, що заслуговує на покарання й не має права на допомогу, не має права навіть дивитися в бік кібли. Саме тому ця історія мала великий суспільний резонанс, нею зацікавилися за кордоном, і до нашого часу мусульманські богослови включають її до книг, що призначені для спеціалістів у галузі ісламознавства, історії, філософії, політології та соціології, а також для всіх, хто цікавиться духовною культурою мусульманського Сходу [7; 13; 15; 16].

Біографічні відомості залишаються найбільш масовим джерелом, системне дослідження якого, на наш погляд, дозволяє розкрити те, що не знайшло свого висвітлення в історичній літературі, сторони духовного й культурного життя країн Халіфату, а також піддати історичному розгляду багато проблем, вивчення яких дослідники обмежили теоретичним тлумаченням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ан-Надим. "Китаб аль-фихріст" / Ан-Надим [Електронний ресурс]. - Режим доступу до книги : <http://www.alwaraq.net>.
2. Бартольд В. В. Работы по истории ислама и Арабского Халифата / В. В. Бартольд. - М. : Наука, Главное изд-во восточной лит-ры, 1966. - 785 с.
3. Бартольд В. В. Работы по отдельным проблемам истории стран Средней Азии / В. В. Бартольд. - М. : Наука, Главное изд-во восточной лит-ры, 1968. - 660 с.

4. Вафайат ал-айан ва анба'у абна'и аз-заман. Та'лиф ал кади Ахмад аш-шахир ибн Халлікан. - Дж. 1. - Ал-Кахира, 1948.

5. Гибб Х. А. Р. Арабская литература. Классический период / Х. А. Р. Гибб ; [пер А. Б. Халидова и П. А. Грязневича]. - М., 1960. - 186 с.

6. Грязневич П. А. Развитие исторического сознания арабов (VI-VIII вв.) / П. А. Грязневич // Очерки истории арабской культуры (V-XV вв.). - М. : Наука, 1982. - 160 с.

7. Древние и средневековые арабские источники по этнографии и истории народов Африки южнее Сахары. - Москва-Ленинград : Наука, 1960. - Т. 1. - 213 с.

8. Жоржоліани Г. Г. Опыт количественного анализа данных биографического словаря Ибн Халлікана / Г. Г. Жоржоліани // Восточное историческое источниковедение и специальные исторические дисциплины : сб. статей. - М. : Наука, 1989. - С. 105-127.

9. Ирмияева Т. Ю. История мусульманского мира от Халифата до блистательной Порты / Т. Ю. Ирмияева. - Челябинск : Урал ЛТД, 2000. - 280 с.

10. Крачковский И. Ю. Избранные сочинения : в 6 тт. / И. Ю. Крачковский. - Москва-Ленинград : Изд-во Академии наук СССР, 1957. - Т. 4. Арабская географическая литература. - 965 с.

11. Максимов Ю. В. Переход из ислама в христианство в IX-X вв. по свидетельствам арабских хроник / Ю. В. Максимов // Альфа и омега. - М. : Наука, 2002. - № 2 (32). - С. 255-258.

12. Мец А. Мусульманский ренессанс / А. Мец. - М. : Наука, Восточная лит-ра, 1973. - 473 с.

13. Саид-Афанд аль-Чиркавич. Сокровищница благодатных знаний / Саид-Афанд аль-Чиркавич. - Махачкала : Нуруль Иршад, 2010. - 475 с.

14. Саидов З. А. Арабские биографические словари как источники по истории ислама и арабо-мусульманской культуры на Восточном Кавказе VII-XIII вв. : дисс. ... канд. истор. наук : 07.00.06 / З. А. Саидов. - Луганск : Альма-матер, 2007. - 218 с.

15. Хасан Хильми ибн Мухаммад ад-Дагестани ан-Накшбанди аш-Шазили аль-Кадирі. Краткое изложение сокровенных знаний для наставления Мухаммада 'Арифа / [пер. с араб. Насыров И. Р., Ацаев А. С.]. - М. : Ислам, 2006. - 176 с.

16. Шейх Мухаммад Амин аль-Курди аль-Эрбили. Книга вечных даров: (О достоинствах и похвальных качествах суфийского братства Накшбандийа и его Пути к Бору). - Уфа : Книга, 2000. - 285 с.

17. Шестопалець Д. В. Становище християн на Близькому Сході в період після Хрестових походів (XIII-XIV ст.) / Д. В. Шестопалець // Східний світ. - 2008. - № 1. - С. 36-47.

18. Bosworth C. The protected peoples (Christian and Jews) in Medieval Egypt and Syria / C. Bosworth // Bulletin of the John Rylands Library (Manchester). - XII, 1979. - P. 11-36.

19. Bullirt R. W. Quantitative Approach to Medieval Muslim biographical Dictionaries / R. W. Bullirt // Journal of the Economic and Social History of the Orient. - 1970. - 13. - Pp. 195-211.

20. Gottheil R. J. Dhimmis and Moslems in Egypt / R. J. Gottheil // Old Testament and semitic studies in memory of W. R. Harper. - Chicago, 1908. - Vol. 11. - Pp. 315-418.

21. Petros VII. Pope and Patriarch of Alexandria and All Africa. Christianity and Islam in Dialogue / Petros VII [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.orthodoxy-islam.com/petrosviieng.htm>.

22. Robson J. Christ in islam / J. Robson. - London : Religion, 1999. - 162 p.

23. Triton A. The Caliphs and their non-Muslim subjects / A. Triton. - London, 1930.

Мещерякова Дарья,

аспірант Інститута востокознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, г. Київ

БИОГРАФИЧЕСКАЯ ЗАМЕТКА О МУСУЛЬМАНИНЕ-ВЕРООТСТУПНИКЕ В "ВАФАЙАТ АЛ-А'ЙАН ВА-АНБА 'АБНА' АЗ-ЗАМАН" ИБН ХАЛЛИКАНА

Диалог религий становится одной из характерных черт современной эпохи. Источником сведений по данному вопросу может служить арабо-мусульманская биографическая литература. Ярким представителем биографической литературы является "Вафайат ал-а'йан ва-анба' абна' аз-заман" ("Некрологи знатных лиц и заметки об их современниках") Ибн Халликана. В данном произведении наряду с биографиями мусульман упоминаются сведения и о представителях христианской религии. Среди упоминаний о христианах уникальным является сообщение об Ибн Сака', который перешел из ислама в христианство и переехал в Константинополь.

Ключевые слова: мусульманин-вероотступник; биография; ислам; христианство; Ибн Халликан; аль-Хамадани; Ибн Сака'.

Mescheriakova Darya,

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, postgraduate student

BIOGRAPHICAL NOTE ON THE MUSLIM-APOSTATE IN "VAFAYAT AL-A'YAN VA-ANBA 'ABNA' AZ-ZAMAN" IBN KHALLIKAN

The dialogue of religions becomes a feature of the modern era. A good representative of the biographical literature is the work of "al-Vafayat a'yan al-Anba 'abna' al-zaman" ("Obituaries distinguished persons and notes about their contemporaries") Ibn Khallikan. In this essay, along with Muslims, followers of the information referred to Christianity. Among the references to Christians is a unique message about Ibn Saka', who converted from Islam to Christianity and moved to Constantinople. The main reason for change of religion Ibn Saka' was a desire to get married with byzantine princess. Al-Hamadani, one of the famous scientists, much earlier pointed out that Ibn Saka' was too arrogant, his faith is weak and because of their pride fakih will be punished. Despite the fact that fakih had a great knowledge of Islam and Christianity, shafi'i science, comparative religion victorious feeling mind. His history of Muslim scientists for centuries passed, copied over and over again recalling that the change of religion is a big sin. This story was a great public outcry, her interest in a foreign country and to our time Muslim scientists include her books, intended for specialists in the field of Islamic studies, history, philosophy, political science and sociology, as well as for anyone interested in the spiritual culture of the Muslim East.

Key words: muslim-apostate; biography; islam; christianity; Ibn Khallikan; Al-Hamadani; Ibn Saka'.

REFERENCES

1. An-Nadim. *Kitab al-fikhr*, available at: <http://www.alwaraq.net>. (rus).
2. Bartold V. V. (1966), *Work on the history of Islam and the Arab Caliphate* Nauka, Overview of Oriental Literature Publishing, Moscow, 785 p. (rus).
3. Bartold V. V. (1968), *Work on particular issues in the history of Central Asia*, Nauka, Overview of Oriental Literature Publishing, Moscow, 660 p. (rus).
4. *Vafayat al-a'yan va-anba 'abna' az-zaman*. (1948), Ta'rif al kadi Ahmad ash-shahir, Ibn Khallikan, Dj. 1, Al-Kakhira.
5. Gibb H. A. R. (1960), *Arabic literature, classical period*, Moscow, 186 p. (rus).
6. Gryaznevich P. A. (1982), *Development of the historical consciousness of the Arabs (VI-VIII cen.), Essays on the history of Arab culture (V-XV cen.)*, Nauka, Moscow, 160 p. (rus).
7. *Ancient and medieval Arabic sources on the ethnography and history of the peoples of sub-Saharan Africa* (1960), Nauka, Moskow-Leningrad, Vol. 1, 213 p. (rus).
8. Zhorzholiani G. G. (1989), *Experience of quantitative data analysis biographical dictionary Ibn Khallikan. Eastern historical source study and special historical disciplines*, Nauka, Moskow, pp. 105-127 (rus).
9. Irmiyayeva T. Yu. (2000), *History of the Muslim world from the Caliphate to Magnificent Porte*, Ural LTD, Chelyabinsk, 280 p. (rus).
10. Krachkovskiy I. Yu. (1957), *Selected Works*, Academy of Science of the USSR, Moskow-Leningrad, Vol. 4, 965 p. (rus).
11. Maksimov Yu. V. (2002), *Conversion from Islam to Christianity in IX-X centuries according to the testimony of the Arab chronicles, Alpha and Omega*, Moskow, № 2 (32), pp. 255-258 (rus).
12. Mets A. (1973), *Muslim Renaissance*, Science, Moskow, 473 p. (rus).
13. Said-Afand al-Chirkavich. (2010), *A treasure trove of knowledge of grace*. Nurul Irshad, Makhachkala, 475 p. (rus).
14. Saidov Z. A. (2007), *Arab biographical dictionaries as sources for the history of Islam and the Arab-Islamic culture in the Eastern Caucasus VII-XIII centuries*, Thesis for the degree of candidate of history sciences in specialty 08.00. 06, Alma-mater, Lugansk, 218 p. (rus).
15. Khasan Khilmi ibn Mukhammad ad-Dagestany an-Nakshbandy ash-Shazili al-Kadiri (2006), *Summary of secret knowledge for instruction Mukhammada 'Arifa*, Islam, Moskow, 176 p. (rus).
16. Sheikh Mukhammad Amin al-Kurdi al-Erbili (2000), *Book eternal gifts: (The pros and the laudable qualities Naqshbandiyya Sufi brotherhood and the Path to God)*, Book, Ufa, 285 p. (rus).
17. Shestopalets D. V. (2008), *The social status of Christians in the near east after the Crusades (XIII-XIV centuries). The world of orient*, Krymskyi Institute of Oriental Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, № 1, pp. 36-47 (ukr).
18. Bosworth C. (1979), *The protected peoples (Christian and Jews) in Medieval Egypt and Syria*, *Bulletin of the John Rylands Lybrary (Manchester)*, pp. 11-36 (engl).

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.

19. Bullirt R. W. (1970), A. Quantitative Approach to Medieval Muslim biographical Dictionaries, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, № 13, pp. 195-211 (engl).
20. Gottheil R. J. (1908), Dhimmis and Moslems in Egypt, *Old Testament and semitic studies in memory of W. R. Harper*, Chicago, Vol. 11, pp. 315-418 (engl).
21. Petros VII. (1999), Pope and Patriarch of Alexandria and All Africa. Christianity and Islam in Dialogue, available at: <http://www.orthodoxy-islam.com/petrosviieng.htm> (engl).
22. Robson J. (1999) *Christ in Islam*, Religion, London, 162 p. (engl).
23. Triton A. (1930), *The Caliphs and their non-Muslim subjects*, London (engl).

© Мещерякова Дар'я

Надійшла до редакції 25.10.2013

УДК 343.979

МІХЕСВА ОКСАНА,

*доктор історичних наук, доцент, професор кафедри соціології управління
Донецького державного університету управління*

ТРАДИЦІЙНЕ ТА НОВАЦІЙНЕ В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ ПРОЯВАМ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ЗА УМОВ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ХРУЩОВСЬКОЇ ДОБИ

У статті проаналізовано державну політику в правоохоронній сфері в період хрущовської відлиги. Зокрема визначено, що ідея про поступове відмирання держави в умовах побудови комуністичного суспільства спричинила скасування ряду законодавчих актів сталінського періоду, значне пом'якшення каральної лінії, звуження дії смертної кари, розширення прав засуджених тощо. Реформування зазнала й сама правоохоронна система держави, унаслідок чого відбулося скорочення в органах внутрішніх справ з одночасним залученням різноманітних громадських організацій, трудових колективів і рядових громадян до виконання цілого ряду правоохоронних функцій (добровільні народні дружини, громадські судді, громадські помічники слідчого, громадські обвинувачі, адвокати та ін.). Наслідком цих реформ став ріст показників злочинності, після чого відбулося повернення до більш жорстких покарань за тяжкі злочини, а також розширення сфери застосування смертної кари.

Констатовано активне втручання комуністичної партії і керівництва країни в роботу правоохоронних органів, яке призводило до домінування партійної лінії над правоохоронною доцільністю, що значною мірою відбивалось на криміногенній ситуації в країні і її відображенні в офіційній статистиці.

Ключові слова: хрущовська відлига; правоохоронні органи; нормативна поведінка; нові форми соціального відчуження; добровільні громадські міліціонери; громадські судді; громадський помічник слідчого; цивільні прокурори; цивільні юристи.

Постановка проблеми. Період хрущовської "відлиги" в правоохоронному сенсі вирізнявся значними коливаннями. Спершу відбулося скасування низки законодавчих актів сталінського часу, значне пом'якшення покарань та звуження дії смертної кари. Наступна хвиля змін була зумовлена розповсюдженням ідеї про поступове відмирання держави за умов наближення до комуністичного суспільства й принесла із собою законодавче закріплення широкого залучення громадян до виконання правоохоронних функцій (від добровільних народних дружин, що виконували по суті патрульно-постові функції, до товариських судів, у яких затребуваними виявилися громадські судді, громадські помічники слідчого, громадські обвинувачувачі, адвокати та ін.). Та, зрештою, відбувся черговий поворот до більш жорстких заходів стосовно небезпечних злочинів, а також розширення сфери дії смертної кари. Відтак пропонується для розгляду період повертає увагу

через інтенсивність апробацій різних форм протидії злочинності за умов реформування суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значну цінність для вивчення динаміки злочинності в радянській державі має праця російського дослідника В. В. Лунєєва, що містить як статистичні дані, так і фаховий наратив щодо пояснення точок відхилення від норми [8]. Історичні аспекти означеної проблематики знайшли своє висвітлення в російській історіографії, зокрема в працях А. В. Пижикова [7; 10; 15], Н. Б. Лебіної [6]. Доволі цікавим є й західний погляд на означені проблеми, зокрема праця В. Чалідзе [11]. В українській історіографії особливо відзначимо монографію А. А. Абдулліна й О. М. Ситника "Досвід боротьби зі злочинністю на Донбасі в 1953-1964 рр." [3], у якій ретельно, на рівні буденної діяльності, розглянуто специфіку роботи правоохоронних органів Донбасу в умовах хрущовської доби.

№ 6 (126) листопад-грудень 2013 р.